

УДК 658.114.3

РЕЙДЕР ЯК СУБ'ЄКТ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

М. Горинь

Львівський національний університет імені Івана Франка
79000, м. Львів, пр. Свободи, 18

У період структурної перебудови економіки та переділів власності підприємства багато часу приділяють пошуку потенційних об'єктів для злиття або, навпаки, захисту від фірм-агресорів, які ініціюють процес поглинання. Реалії української економіки демонструють появу такого явища як рейдерство, тобто вороже захоплення підприємства зі застосуванням силових методів.

Ключові слова: внутрішнє середовище корпоративного управління, зовнішнє середовище корпоративного управління, рейдерство, рейдер, поглинання, злиття, методи захисту від ворожого поглинання.

Довгостроковою метою діяльності суб'єктів господарювання, зокрема корпоративних форм, є забезпечення стабільної ефективної роботи організації. При формуванні стратегії діяльності підприємства враховуються різні фактори, які прямо чи опосередковано впливають на його діяльність. З теорії менеджменту відомо, що середовище функціонування організації можна умовно розділити на три сфери – зовнішнє середовище прямої дії, зовнішнє середовище непрямой дії та внутрішнє середовище (див. Рис. 1). Відмінною ознакою середовища корпоративного управління є те, що до зовнішнього середовища прямої дії ще відносять механізми ринкового контролю, а внутрішнє середовище складається з суб'єктів корпоративного управління – власників, менеджменту та працівників (персоналу). Розвиток ринкових відносин в Україні відзначається появою нового елемента середовища корпоративного управління – рейдера як особи, яка претендує на статус суб'єкта управління корпоративною формою господарювання.

Згідно сформованої громадської думки, проблема рейдерства для української економіки є новою, проте варто зазначити, що приватизаційні схеми, які використовувались за часів незалежності України, також часто можна кваліфікувати як рейдерські. Відома технологія проведення додаткової емісії акцій для розмивання пакетів міноритарних акціонерів, яка є цілком законною згідно чинного законодавства України. Зрештою ще не забутий у пам'яті українців скандал, пов'язаний зі спробою „Сармата” захопити „Оболонь” шляхом скупівлі акцій по завищених цінах.

Рис. 1. Зовнішні та внутрішні структурні елементи управління

Справжнього розголосу рейдерство набуло з приходом російських спеціалістів на наш ринок. Загалом згідно даних Українського союзу промисловців та підприємців протягом 2004–2006 р.р. в Україні відбулося понад 2000 рейдерських атак [1].

Події останніх місяців на підприємствах України та публікації у пресі актуалізують теоретичний аналіз явища рейдерства, оскільки ні законодавчого, ні наукового визначення самого поняття „рейдерство”. Зокрема існуючі точки зору на дану проблему можна звести до трьох визначень:

– рейдерство – це придбання компанії проти бажання власників [1]. З таким визначенням неможливо погодитись, адже механізм ринкового контролю у корпоративному управлінні передбачає усунення неефективного менеджменту підприємства шляхом легального придбання акцій на фондовому ринку. З іншого боку в таке придбання акцій в умовах нерозвиненого фондового ринку в Україні є практично неможливим;

– рейдерство – це вороже поглинання [2]. А. Балюк (голова ДКЦПФР) пропонує за таке рейдерство ввести кримінальну відповідальність, що нормативно-правовим актам Антимонопольного комітету, регулюють порядок отримання дозволів для ворожого придбання акцій компанії. Закордонний досвід свідчить, що вороже поглинання не можна вважати рейдерством, адже у багатьох законодавчих системах передбачений механізм ворожого поглинання і тому такі дії не кваліфікуються як незаконні;

– рейдерство – це система поглинання підприємства шляхом захоплення, насильницького злиття, скуповування акцій через підставну структуру, методом винесення спірного судового рішення з подальшим силовим захопленням підприємства [3]. З цим визначенням можна погодитись і закріпити законодавчо, більшість з дій, які зазначені вище, можна кваліфікувати як кримінальний злочин. Це – зловживання службовим становищем, використання підроблених документів, викрадення чи присвоєння штампів та печаток, службова халатність тощо.

Дане визначення передбачає наступні *елементи*: незаконне злиття чи поглинання, використання тіншових схем, корупцію, фізичне захоплення підприємства. Механізм рейдерства передбачає наявність таких *суб'єктів* – прямі (підприємство-жертва, замовник, рейдер) та опосередковані (суди, адміністрації, правоохоронні структури).

Варто також розглянути види рейдерських атак, які застосовуються в Україні та закордоном. Рейдерство може бути як цілком легальним бізнесом, так і тягнути за собою цілий „букет” відповідальностей (кримінальну, адміністративну, цивільну). Відповідно розрізняють:

– „біле” рейдерство – законне захоплення підприємства шляхом використання законодавчих прогалин. Це – купівля акцій чи боргів підприємства;

– „сіре” рейдерство – балансування на межі законності. Це – використання подвійного реєстру акціонерів, фальсифікація статутних та інших документів, проведення незаконних зборів акціонерів.

– „чорне” рейдерство – незаконна діяльність: фізичне насилля, корумпування чиновників адміністрацій, представників правоохоронних органів, суддів. Основою для чорного рейдерства є корупція [4].

Такий поділ є доволі умовним, оскільки початок рейдерської атаки може бути „білим”, а завершитись підробкою документів та використанням „купленого” рішення суду.

Фактично останні атаки рейдерів в Україні мають „чорне” забарвлення і основними методами, які використовуються при цьому, – це біржові махінації, лобізм, цілеспрямовані медіа-компанії, силове захоплення, купівля рішень суду тощо. Зокрема використовуються такі основні механізми захоплення (див. Табл 1.)

Загалом, сам факт рейдерства був би не можливим, якби не:

– законодавчі прогалини – відсутність закону про акціонерні товариства, який би встановлював і забезпечував права міноритарних акціонерів та регулював корпоративні конфлікти; закону про кримінальну відповідальність судів за дії у сприянні рейдерству;

– відсутність цивілізованого фондового ринку, на якому акціонери відкрито могли б продавати свої акції за належною ціною;

– корупційні дії органів влади – можливість реєстрації майна на „мертві душі” (має двійну дію – „мертві душі” та „фіктивна купівля-продаж майна”), проведення сумнівної приватизації, прийняття судами незаконних рішень; можливість підкупу працівників органів місцевої влади та правоохоронних органів;

– менеджмент підприємства – проведення непрозорої діяльності; неякісне оформлення статутних документів, реєстру акціонерів; неефективність діяльності (чутки про можливе банкрутство та постійна збитковість діяльності проковує акціонерів продавати свої акції); непрозорість фінансових потоків та бажання приховати прибуток;

– людський чинник в середині підприємства – незадоволеність працівників умовами праці стимулює їх сприяти приходу нового власника підприємства; акціонери будуть продавати свої акції по завищених цінах, якщо менеджмент підприємства неефективний (краще зараз гроші в руках, ніж якісь дивіденди у майбутньому); корпоративний конфлікт тощо.

Зрештою не варто забувати і про PR-підтримку рейдерства. Створити позитивну думку про себе і негативну про іншого може як справжній власник підприємства, так і рейдер. Головне тут – у кого більші фінансові можливості та зв'язки, адже засоби масової інформації формують думку як суспільства загалом, так і рядових працівників підприємства-жертви (останні відіграють не останню роль у корпоративному конфлікті).

Таблиця 1.

Механізми рейдерських атак на підприємство

Фіктивна купівля-продаж майна	створення підставних фірм, засновниками яких є особи, у яких викрали або купили паспорт; оформлення договору „купівлі” жертви при використанні підроблених документів з печаткою та підписом нотаріуса; отримання державного свідоцтва право власності; судове рішення про відсторонення існуючого менеджменту підприємства та призначення нового, або перепродаж жертви іншій цілком легальній компанії, яка у суді зможе відстояти свої права.
Проведення додаткових емісій акцій	купівля 10-15 % акцій підприємства легальним шляхом; проведення „зборів акціонерів” та прийняття рішення про проведення додаткової емісії, що призводить до зменшення частки мажоритарного власника судове рішення про зміну менеджменту.
	оскарження міноритарним акціонером у суді рішення загальних зборів на проведення додаткової емісії; заміна менеджменту підприємства відповідно до рішення суду.
	підприємство-жертва проводить додаткову емісію акцій; рейдер отримує рішення суду на першочерговий викуп акцій; проведення незаконних зборів; судове рішення про зміну менеджменту.
Фіктивні засновники	проведення зборів засновників, які не мають ніякого відношення до підприємства судове рішення про зміну менеджменту.
Банкрутство	поява сумнівної дебіторської заборгованості; відкриття судової справи про банкрутство підприємства та її швидке закінчення (протягом 3 днів!); повне судове блокування діяльності підприємства-жертви і скуповування за безцінь його майна
Мертві душі	власники підприємства-жертви для формування контрольного пакету акцій реєструють акції на „мертві” душі – бомжів, алкоголіків тощо, які є „у межах контролю” менеджменту; рейдер отримує доступ до реєстру власників іменних цінних паперів та віднаходить такі „мертві” душі і відкуповує у них акції; проведення загальних зборів та усунення існуючого менеджменту підприємства

Практично кожне українське підприємство може захопити рейдер за умови, що воно є цікавим об'єктом. Підприємство-жертва зовсім немає легальних шляхів відбиття атаки рейдера, навіть за умови дзеркально-чистого ведення справ, оскільки процес оскарження судового рішення триває значно довше, ніж сам процес захоплення підприємства. Правда можливе об'єднання підприємств у антирейдерські спілки чи найм фірми-антирейдера, використання відомих за світової практики методів захисту від ворожого поглинання або ж очікування на зміну корпоративного законодавства.

Отже, рейдерство – це механізм ворожого захоплення підприємства з використанням напівлегальних чи нелегальних механізмів шляхом скуповування акцій через підставну структуру, методом винесення спірного судового рішення з подальшим силовим захопленням підприємства. Для ліквідації такого явища в Україні з боку держави – необхідно прийняти корпоративне законодавство та внести відповідні зміни в інші галузі права, боротися з корупцією не на словах, а ділом; з боку підприємства – вести діяльність відповідно до Кодексу корпоративної поведінки та здійснювати активну безперервну роботу з міноритарними акціонерами.

1. Костенко Н. Пірати бізнесу // Дзеркало тижня. – 2006. – № 30 (181), 27 липня – 2 серпня.
2. Головань І. Удар в стык // Зеркало недели. – 2006. – № 39 (618), 14 - 20 октябрю.
3. Сайт „Justus – інформаційний вісник”/
4. Складено на основі сайтів „Центру дослідження корпоративних відносин” та „Корпоративні війни”.

RAIDER AS THE SUBJECT OF THE CORPORATE GOVERNANCE

M. Horyn

*Lviv National University of the name of Ivan Franko
19, pr. Svobody, Lviv, 79000*

In a period structural alteration of economy and redistributions of ownness of enterprise heap of time spare to the search of potential objects for confluence or, opposite, defence from firms-aggressors which initiate the process of absorption. Realities of the Ukrainian economy demonstrate appearance of such phenomenon as raiding, that hostile fascination of enterprise with the use of power methods.

Keywords: internal environment of corporate governance, external environment of corporate governance, raiding, raider, absorption, confluence, methods of defence from hostile absorption.